

Ольга Володимирівна КНЕЙСЛЕР

доктор економічних наук,
доцент,
професор кафедри фінансів суб'єктів господарювання і страхування,
Тернопільський національний економічний університет
E-mail: kneysler_olga@mail.ru

МЕТОДОЛОГІЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Кнейслер, О. В. Методологія класифікації фінансових потоків страхових компаній [Текст] / Ольга Володимирівна Кнейслер // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Том 20. – С. 157-163. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Розкрито актуальність проведеного дослідження, що визначається необхідністю наукового обґрунтування методології класифікації фінансових потоків у процесі організації страхового захисту з метою впорядкування руху фінансових ресурсів, що дасть змогу приймати ефективні фінансові рішення та визначити пріоритети і напрями розвитку страхового ринку.

Систематизовано основні теоретико-методологічні підходи до класифікації фінансових потоків страхових компаній, відповідно до яких одні учені враховують основні підходи до класифікації грошових потоків у фінансовому менеджменті, ототожнюючи класифікаційні ознаки фінансових і грошових потоків, інші – конкретизують види фінансових потоків за складом, формою фінансових ресурсів, специфікою їх формування і використання в окремих суб'єктах господарювання. При цьому в економічній літературі серед різноманіття класифікаційних ознак фінансових потоків найуживанішими є: види діяльності, напрямок (спрямованість) руху, сфера обігу, періодичність (часова межа, рівень ліквідності), форми фінансових ресурсів, склад фінансових ресурсів. Проведено критичний аналіз цих підходів та визначено їх переваги й недоліки.

З'ясовано характерні особливості фінансових потоків у страхових компаніях, які необхідно враховувати при їх групуванні і систематизації: ризиковий характер руху фінансових ресурсів; вхідні і вихідні грошові потоки, які визначають джерела формування і напрямки використання фінансових ресурсів; результат здійснення господарських операцій, що виражається у формуванні прибутку чи збитку; розгалуженість та багатогранність.

З метою детальнішої характеристики сутності й значення фінансових потоків страхових компаній у теоретичній та практичній площині, побудови ефективної системи управління нами запропоновано власний методологічний підхід до класифікації фінансових потоків страховиків з урахуванням специфіки їх функціонування в страховому бізнесі.

Ключові слова: фінансові потоки; фінансові ресурси; страхові компанії; класифікація; фінансові рішення; фінансове управління.

METHODOLOGY OF CLASSIFICATION OF INSURANCE COMPANIES' FINANCIAL FLOWS

Abstract

The relevance of the study is revealed. It is defined by the necessity of scientific substantiation of the methodology of classification of financial flows in the process of insurance protection organization in order to regulate the movement of financial resources. That will allow to take effective financial decisions and determine the priorities and directions of the insurance market development.

Basic theoretical and methodological approaches to the classification of insurance companies' financial flows are systemized. According to them some scientists consider the main approaches to the classification of cash flows in financial management, identify the classification criteria of financial and cash flows. The other scientists specify the types of financial flows due to composition, shape of financial resources, the specifics of their formation and usage in individual entities. Thus, in the economic literature the most common classification features of financial flows among the variety of classifications are: activities, movement direction (focus), the sphere of circulation, the frequency (time limit, liquidity), the form of financial resources, the financial resources. A critical analysis of these approaches is made. Their advantages and disadvantages are defined.

We have shown the characteristics of financial flows in insurance companies that must be considered in their systematization and grouping: risk nature of financial resources movement; incoming and outgoing cash flows which determine the sources of formation and directions of financial resources usage; the result of the implementation of business operations which is expressed in the formation of profit or loss; branching and versatility.

In order to make more detailed characteristic of the essence and significance of insurance companies' financial flows in theoretical and practical terms, to build an effective system of management we have offered our own methodological approach to the classification of financial flows of the insurers considering the specifics of their functioning in the insurance business.

Keywords: *financial flows; financial resources; insurance companies; classification; financial solutions; financial management.*

JEL classification: G22

Вступ

На нинішньому етапі розвитку економічних знань на проблеми управління фінансовими потоками страховика звертається дедалі більша увага. Це пояснюється зростанням ролі страхування в умовах ринкової трансформації економіки України, яка супроводжується підвищенням ступеня ризику в усіх сферах життєдіяльності людства, та необхідністю прийняття ефективних фінансових рішень страховими компаніями за нестабільності та ризиковості функціонування ринкового середовища під впливом економічної та політичної кризи. У контексті управління фінансовими потоками страховика особливе місце належить їх класифікації, яка формує методологічний фундамент розподілу, групування і руху фінансових ресурсів.

Дослідженню економічного змісту фінансових потоків, їх структуруванню і систематизації у страховика присвятили наукові роботи В. Базилевич, О. Гаманкова, Т. Гварліані, М. Корнєєв, В. Фастунова та інші. Однак невирішеними є методологічні проблеми класифікації фінансових потоків унаслідок неоптимального впорядкування її основних критеріїв, що унеможливує формування ефективного управління фінансовими потоками страховиків.

Мета та завдання статті

Метою дослідження є обґрунтування методології класифікації фінансових потоків задля забезпечення їх ефективного розподілу, групування та систематизації у контексті фінансового управління страховою компанією.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких задач:

-
- систематизувати основні теоретико-методологічні підходи до класифікації фінансових потоків страхових компаній;
 - з'ясувати характерні особливості фінансових потоків у страхових компаніях;
 - окреслити власний методологічний підхід до класифікації фінансових потоків страховиків.

Виклад основного матеріалу дослідження

У процесі організації страхового захисту велике значення належить науковому обґрунтуванню методології класифікації фінансових потоків, адже системне впорядкування руху фінансових ресурсів дасть змогу приймати ефективні фінансові рішення та визначити пріоритети і напрями розвитку страхового ринку. Як зазначила О. О. Гаманкова, “без такої впорядкованості неможливо організувати складну справу, виробити методологію наукових досліджень, побудувати навчальний процес” [1, с. 40].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови під класифікацією розуміють “систему розподілу предметів, явищ або понять на класи тощо за спільними ознаками, властивостями; групувати” [2, с. 544]. При цьому зазначимо, що Т. А. Ротова метою класифікації у страхуванні визначає розподіл усієї сукупності страхових відносин на ієрархічно пов'язані ланки [3, с. 34], В. Д. Базилевич – установа певної ієрархії, впорядкованої поділом на гетеромонні (різноманітні) між собою множини, які внутрішньо є гомогенними (однорідними). Водночас вчений розкриває наукове значення класифікації як такої, що дає змогу визначити місце тієї чи іншої підсистеми в системі, окремого елемента – в підсистемі та виявити зв'язки між самими елементами і системою загалом [4, с. 90-91].

На нашу думку, класифікація фінансових потоків як система розподілу та групування руху фінансових ресурсів за певними ознаками і властивостями у форми й види перестраховування має як наукове, так і практичне значення при організації страхового процесу та фінансового управління, визначенні обсягів надходження та напрямків використання фінансових ресурсів, розмірів оподаткування та фінансових результатів. Однак у вітчизняній і зарубіжній фаховій літературі критерії класифікації фінансових потоків трактують неоднозначно, що негативно позначається на страховій практиці.

Зазначимо, що фінансовим потокам страхових компаній притаманні такі особливості:

- ризиковий характер руху фінансових ресурсів;
- врахування на системи вхідних і вихідних грошових потоків, які визначають джерела формування і напрямки використання фінансових ресурсів;
- відображають результат здійснення господарських операцій, що виражається у формуванні прибутку чи збитку;
- розгалуженість та багатогранність.

Зважаючи на багатогранність та розгалуженість фінансових потоків страховиків, характерну для них різноманітність фінансових ресурсів, доцільним є систематизація видів фінансових потоків за класифікаційними ознаками з метою забезпечення ефективного управління ними.

У наукових колах тривають дискусії щодо класифікації фінансових потоків. Відповідно, одні учені, враховуючи основні підходи до класифікації грошових потоків у фінансовому менеджменті, ототожнюють класифікаційні ознаки фінансових і грошових потоків, інші – конкретизують види фінансових потоків за складом, формою фінансових ресурсів, специфікою їх формування і використання в окремих суб'єктах господарювання. При цьому в економічній літературі серед різноманіття класифікаційних ознак фінансових потоків найуживанішими є: види діяльності, напрямок (спрямованість) руху, сфера обігу, періодичність (часова межа, рівень ліквідності), форми фінансових ресурсів, склад фінансових ресурсів [5, с. 69; 6, с. 65; 7, с. 82; 8, с. 6; 9, с. 325].

Наведені вище класифікаційні ознаки досить повно характеризують особливості формування та руху фінансових потоків, дають змогу розподілити і згрупувати їх за певними властивостями та приймати ефективні управлінські рішення. Водночас, зважаючи на специфіку функціонування фінансових потоків у страховому секторі економіки, доцільно окреслити притаманні для нього критерії класифікації фінансових потоків, доповнити й розширити їх класифікаційні ознаки.

Додаткові класифікаційні ознаки фінансових потоків страхових компаній у своїх дослідженнях пропонує В. Фастунова, виокремлюючи такі: часовий характер, рівень охоплення, абсолютний вимір, належність до основної діяльності, ступінь ліквідності, сфера діяльності, доступність до відповідної групи стейкхолдерів [10, с. 6]. Однак за критерієм “належність до основної діяльності”, при цьому під назвою “види діяльності” (основна і неосновна), класифікує фінансові потоки О. Єрмошкіна, підтверджуючи доцільність такої класифікації “суттєвими відмінностями у часових характеристиках процесів, обсягами фінансових ресурсів, які розподіляються у процесі здійснення тих чи інших операцій” [7, с. 82].

Аналогічно до запропонованого критерію дослідниці “абсолютний вимір” позитивні і від'ємні фінансові потоки суб'єктів фінансового сектору виокремлює М. Корнеєв [11, с. 41], потоки страхових компаній на макро- і мікрорівнях досліджують Т. Гварліані і В. Балакірова [12, с. 118], фінансові потоки за

видами звичайної діяльності (операційної, інвестиційної та фінансової) підприємства, банківської установи класифікують О. Єрмошкіна, Г. Азаренкова та інші вчені [5, с. 64-65; 7, с. 81-82]. Відтак твердження про нові додаткові підходи до класифікації фінансових потоків страховика є дискусійними.

У контексті зазначеного вище існує класифікація фінансових потоків за напрямками руху фінансових ресурсів, відповідно до якої окремі науковці розрізняють вхідний та вихідний фінансові потоки. На нашу думку, такий підхід є дискусійним, адже вхідний фінансовий потік, який характеризує сукупність надходження грошових коштів від усіх видів діяльності за визначений період часу є не чим іншим, як вхідним грошовим потоком. Призначення вхідних грошових потоків полягає у формуванні фінансових ресурсів страховика, необхідних для здійснення страхової (перестрахової) та інвестиційної діяльності. Проте вхідні грошові потоки – це лише джерела формування фінансових ресурсів, а не фінансові ресурси, тому у такому разі говорити про їх рух не можна. Тоді як вихідний фінансовий потік формується у вигляді витрачання грошових коштів у частині використання фінансових ресурсів страховика за усюю діяльністю впродовж визначеного періоду часу. Відтак, можна стверджувати про рух фінансових ресурсів у вигляді їх використання за різними напрямками фінансово-господарської діяльності. Однак рух фінансових ресурсів страховика базується на вхідних і вихідних грошових потоках як джерелах формування і напрямках використання фінансових ресурсів, що лише в сукупності забезпечує функціонування фінансових потоків. Зважаючи на це, виокремлення самостійних вхідних і вихідних фінансових потоків страховика є недоцільним.

З метою детальнішої характеристики сутності й значення фінансових потоків страхових компаній у теоретичній та практичній площині, побудови ефективної системи управління ними здійснимо класифікацію цих потоків з урахуванням наведених вище підходів до класифікації та специфіки їх функціонування в страховому бізнесі (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація фінансових потоків страхової компанії за певними ознаками*

*Розроблено автором

Залежно від масштабів обслуговування господарського процесу узагальнюючим є фінансовий потік страхової компанії. Він характеризує джерела формування і напрямки використання фінансових ресурсів на рівні страховика загалом. Фінансовий потік кожного структурного підрозділу стає самостійним предметом дослідження в результаті створення філій, представництв та інших підрозділів страхової компанії як окремих об'єктів управління. Функціонування фінансового потоку окремої господарської операції залежить від можливостей виділити цю господарську операцію як окрему складову серед усіх фінансово-господарських процесів страховика і визначити пов'язаний з нею рух фінансових ресурсів.

За видами діяльності страхових компаній розрізняють фінансові потоки від операційної (страхової, перестрахової), інвестиційної і фінансової діяльності. Фінансовий потік від страхової діяльності характеризується формуванням фонду страхових резервів за рахунок страхових внесків та використання цього фонду між страхувальниками у вигляді страхових виплат, фінансуванням частки збитку за страховими випадками за рахунок власних фінансових ресурсів і поповнення їх з прибутку та інших надходжень. Водночас за перестраховою діяльністю формується фінансовий потік, для якого характерний рух коштів у вигляді перестраховальної премії від прямого страховика до перестраховика та від перестраховика до страховика – у формі комісійної винагороди чи тантьєми. Фінансовий потік від інвестиційної діяльності формується в процесі розміщення та інвестування тимчасово вільних коштів (власних фінансових ресурсів, стійких пасивів, страхових резервів) у різних видах активів та одержання інвестиційного доходу за вкладеннями.

Виконання фінансових і страхових зобов'язань може вимагати поповнення обігових коштів шляхом залучення кредитів і кредиторської заборгованості та їх погашення, проведення додаткової емісії акцій або залучення додаткового пайового капіталу, виплати дивідендів, тобто здійснення операції за фінансовою діяльністю. Фінансовий потік від фінансової діяльності окреслює рух фінансових ресурсів, що призводить до зміни величини та складу власного і залученого капіталу.

Страхова компанія може отримувати грошові надходження від іншої операційної діяльності, а саме – дохід від операційної оренди активів, дохід від операційних курсових різниць, відшкодування раніше списаних активів, дохід від реалізації оборотних активів (крім фінансових інвестицій). У цьому контексті доречним є обґрунтування доцільності застосування класифікації фінансових потоків за ознакою "вид діяльності" з виокремленням підкласів (основної та неосновної діяльності) в межах кожного класу (операційної, інвестиційної та фінансової діяльності), запропоноване О. Єрмошкіною [7, с. 82].

За рівнем достатності обсягу сформованих і використаних фінансових ресурсів страховика фінансовий потік може бути надлишковим, дефіцитним та оптимальним. Надлишковий фінансовий потік характеризує перевищення розміру наявних фінансових ресурсів над поточними потребами страхової компанії у них. За умови, що сформованих фінансових ресурсів недостатньо для задоволення потреби у них, фінансовий потік буде дефіцитним. При цьому О. Єрмошкіна виокремлює критично дефіцитний, частково дефіцитний, нейтральний фінансовий потік, а оптимальним вважає збалансований фінансовий потік за часом і обсягом [7, с. 83]. Оптимальний фінансовий потік відзначається збалансованістю формування і використання фінансових ресурсів, що забезпечує їх оптимальний склад, можливість страховика своєчасно виконувати свої зобов'язання, і при цьому підтримувати максимально можливу рентабельність власного капіталу.

За тривалістю функціонування у господарському процесі страховика розрізняють короткострокові та довгострокові фінансові потоки. Рух фінансових ресурсів страхової компанії впродовж терміну до одного року трансформується у короткостроковий фінансовий потік. Такими фінансовими потоками страховика є формування страхових резервів за ризиковими видами страхування та їх використання як джерела фінансування збитку, інвестиційної діяльності (як правило до одного року). Якщо ж термін перевищує один рік (для прикладу – фінансовий потік від страхових операцій за довгостроковим страхуванням життя), то фінансовий потік називається довгостроковим.

Залежно від сфери руху фінансових ресурсів фінансові потоки страховика доцільно поділяти на зовнішні, що обслуговують економічні відносини із страховиками (перестраховиками)-нерезидентами за страховою (перестраховою) діяльністю, та внутрішні, які функціонують у межах вітчизняного страхового ринку.

Зазначимо, що в межах кожної класифікаційної ознаки фінансові потоки є багатовекторними. Так, наприклад, за страховою діяльністю фінансовий потік формується за кожним видом й договором страхування. Крім того, при передачі частини страхового ризику і премії у перестраховування зарубіжним перестраховикам або отримання від них перестраховальних виплат, комісійної винагороди, виокремлюється зовнішній фінансовий потік, рух фінансових ресурсів за перестраховальними операціями в межах вітчизняного страхового ринку трансформується у внутрішній фінансовий потік, розгалужений за окремими видами страхування, формами і методами перестраховування.

Висновки та перспективи подальших розвідок

У процесі проведеного дослідження обґрунтовано доцільність структурування та групування фінансових потоків страховиків з метою досягнення ефективного фінансового управління. На основі узагальнення різних методологічних підходів до класифікації фінансових потоків страхових компаній запропоновано власний підхід, що дає змогу згрупувати фінансові потоки за певними критеріями та розробити відповідний механізм управління ними, орієнтований на підвищення ефективності страхових (перестрахових) та інвестиційних операцій як загалом, так за окремими групами потоків. При цьому, на нашу думку, наведена класифікація має практичну цінність при виборі джерел формування та напрямів використання фінансових ресурсів, методів та інструментів управління фінансовими потоками.

Список літератури

1. Гаманкова, О. О. Класифікація страхування. Страхування: підруч. / Керівник авт. колективу і наук. ред. С. С. Осадець. – Вид. 3-тє, без змін. – К. : КНЕУ, 2006. – 283 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2009. – 1736 с.
3. Ротова, Т. А. Страхування: навч. посіб. – 2-ге вид., переробл. та допов. / Т. А. Ротова. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. – 400 с.
4. Базилевич, В. Д. Страхування: підруч. / В. Д. Базилевич. – К. : Знання, 2008. – 1019 с.
5. Азаренкова, Г. М. Фінансові потоки в системі економічних відносин: монографія / Г. М. Азаренкова. – Х.: ВД"ІНЖЕК", 2006. – 328 с.
6. Бердар, М. М. Управління фінансовими потоками підприємства / М. М. Бердар // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2008. – № 6. – С. 63-69.
7. Єрмошкіна, О. В. Теоретичні підходи до класифікації фінансових потоків в умовах розвитку міжнародних зв'язків підприємства / О. В. Єрмошкіна // Економічний вісник НГУ. – 2003. – № 4. – С. 79-87.
8. Майборода, О. В. Управління фінансовими потоками підприємства: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.04.01 / О. В. Майборода. – Суми, УАБС НБУ, 2006. – 20 с.
9. Терещенко, О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч. посібник / О. О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2009. – 554 с.
10. Фастунова, В. О. Розвиток механізму управління фінансовими потоками страхової компанії: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.08 / В. О. Фастунова. – Донецьк, ДНУ, 2013. – 19 с.
11. Корнеєв, М. В. Фінансові потоки окремих суб'єктів ринку в умовах переходу до фінансової економіки / М. В. Корнеєв // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23. 16. – С. 240-248.
12. Гварлиани, Т. Е. Денежные потоки в страховании / Т. Е. Гварлиани, В. Ю. Балакирова. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 323 с.

References

1. Hamankova, O. O. (2006). *Klasyfikatsiia strakhuvannia // Strakhuvannia [Classification of insurance // Insurance]. (3rd ed.). S. S. Osadets (Ed.). Kyiv: KNEU [in Ukrainian].*
2. *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy. [Great Dictionary of the modern Ukrainian language (with ext., rev. and CD)]. (2009). V. T. Busel (Ed.). Kyiv: Irpin: WTF "Perun" [in Ukrainian].*
3. Rotova, T. A. (2006). *Strakhuvannia [Insurance]. (2nd ed., rev.). Kyiv: natsionalnyi torhovo-ekonomichnyi universytet [in Ukrainian].*
4. Bazylevych, V. D. (2008). *Strakhuvannia [Insurance]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].*
5. Azarenkova, H. M. (2006). *Finansovi potoky v systemi ekonomichnykh vidnosyn [Financial flows in the system of economic relations]. Kharkiv: WD "INZHEK" [in Ukrainian].*
6. Berdar, M. M. (2008). *Upravlinnia finansovymy potokamy pidpriemstva [Management of financial flows of the enterprise]. Zovnishnia torhivlia: pravo ta ekonomika - Foreign trade: law and economics, 6, 63-69 [in Ukrainian].*
7. Yermoshkina, O. V. (2003). *Teoretychni pidkhody do klasyfikatsii finansovykh potokiv v umovakh rozvytku mizhnarodnykh zviazkiv pidpriemstva [Theoretical approaches to the classification of financial flows in the development of international relations of the enterprise]. Ekonomichnyi visnyk NHU - Economic Bulletin of NGU, 4, 79-87 [in Ukrainian].*
8. Mayboroda, O. V. (2006). *Upravlinnia finansovymy potokamy pidpriemstva [Management of Financial flows of the Enterprise]. Extended abstract of candidate's thesis. Sumy: UABS NBU [in Ukrainian].*
9. Tereshchenko, O.O. (2009). *Finansova diialnist subiektiv hospodariuvannia [Financial activities of the entites]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].*

-
10. Fastunova, V. O. *Rozvytok mekhanizmu upravlinnia finansovymy potokamy strakhovoi kompanii* [Development of the mechanism of the insurance company's financial flows management]. Extended abstract of candidate's thesis. Donetsk: DNU [in Ukrainian].
 11. Korneev, M. V. (2013). *Finansovi potoky okremykh subiektiv rynku v umovakh perekhodu do finansovoi ekonomiky* [Financial flows of individual market actors in the transition to financial economics]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy - Scientific Bulletin NLTU of Ukraine*. (Issue 23.16), (pp. 240-248) [in Ukrainian].
 12. Hvarliani, T. E. & Balakirova, V. Yu. (2004). *Denezhnye potoky v strakhovanii* [Cash flows in insurance]. - Moscow: *Finansy i statystyka* [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 07.06.2015 р.